

عوامل اجتماعی گرایش جوانان به جرم سرقت (مورد مطالعه سارقان محصور در زندان‌های استان تهران و البرز)

حامد حجرگشت^۱، سیدمسلم موسوی پناه^۲، صادق رضایی^۳، ایمان امینی^۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۶/۱۸ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۷/۱۲

چکیده

زمینه و هدف: جرائم، امنیت جامعه را به مخاطره افکنده، بهداشت روانی جامعه را دچار اختلال کرده و در قربانیان خود، عوارض روانی و اجتماعی به وجود می‌آورند. عوامل متعدد زیستی، روانی، اجتماعی و اقتصادی در ارتکاب جرائم دخالت دارند که احصای آنها نقش مهمی در علت‌شناسی جرم دارد. این پژوهش به منظور بررسی عوامل بزه سرقت در مرتکبان سرقت محصور در زندان‌های استان تهران و البرز انجام شد.

روش: پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش، توصیفی و از نوع آمیخته است. جامعه آماری پژوهش ۶۰ نفر از مجرمان جوان متهم به سرقت مقیم زندان‌های اوین، رجایی شهر و زندان قصر بود. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه محقق‌ساخته و مشاهده مستقیم در محیط تحقیق است.

یافته‌ها: بیشترین جرائم ارتكابی زندانیان ۲۶-۳۲ ساله را جرائم مواد مخدر تشکیل می‌دهد. نیمی از سارقان در زندگی زناشویی با یکدیگر تفاهم نداشته‌اند که ۳۳ درصد از آنها به طلاق ختم شده است. ۶۰ درصد از سابقه‌داران در محله خود با افراد خلاف کار ارتباط داشته‌اند. ۷۲ درصد از سارقان مورد مطالعه به‌محض آزادی از زندان، مرتکب سرقت مجدد شده‌اند. مقایسه آماری یافته‌ها در بیشتر موارد در آزمون تحلیل واریانس در سطح ۱٪ معنی‌دار بود.

نتایج: پرجمعیت بودن خانواده، بی‌سوادی والدین، اعتیاد به مواد مخدر، فرار از مدرسه و سایر ویژگی‌های شخصیتی همچون ضد اجتماعی و کم‌رنگ بودن اعتقادات دینی - مذهبی با ارتکاب جرم سرقت رابطه تنگاتنگ دارد. با نگاه جامعه‌شناختی و با بهره جستن از راه‌های پیشگیرانه در رویکرد اجتماعی - دینی، به زمینه‌های شکل‌گیری جرائم و انحرافات اجتماعی می‌توان به پیشگیری از بسیاری از جرائم نظیر سرقت در جامعه اهتمام ورزید.

کلیدواژه‌ها: جرائم، سرقت، عوامل اجتماعی، پیشگیری، بزهکاری.

۱. دکتری مدیریت آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات، تهران، ایران. رایانامه: hamed.pm63@yahoo.com

۲. دکتری مدیریت آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات، تهران، ایران. رایانامه: moosavi.panah142@gmail.com

۳. استادیار گروه علوم تربیتی، دانشگاه علوم انتظامی امین، رایانامه: sadeghzezaee61@gmail.com

۴. استادیار دانشگاه علوم انتظامی امین. (نویسنده مسئول). ایران. رایانامه: imanamini929@yahoo.com

مقدمه

سرقت از آسیب‌های اجتماعی است که زمینه را برای پیدایش انحراف‌ها و دیگر خطرهای فراهم می‌کند. گذشت زمان بر این پدیده مذموم اثر گذاشته و تحولات و تغییراتی در شکل وقوع، شیوه‌ها، وسایل و ابزار مورد استفاده، نوع کار و اموال مسروقه و همچنین وضعیت سارقان از ابعاد گوناگون به وجود آورده است. به طوری که جرائم علیه اموال نظیر سرقت و کلاهبرداری در مناطق شهری بیشتر از مناطق روستایی است (باستانی، اکرمی و کریمی‌راد، ۱۳۹۰، ص ۳۶).

سرقت از عمده‌ترین جرائمی است که مجرمان بسیاری به خاطر آن مجازات شده و موجب پایین آمدن ضریب امنیت اجتماعی در جامعه می‌شود. از طرف دیگر یکی از نیازهای مبرم جامعه، حفظ امنیت عمومی و فراگیر توسط نیروهای انتظامی است که این کار در گرو برخورد قاطع با سارقان است. ولی آنچه ضرورت این مسئله را حساس‌تر و بااهمیت‌تر می‌کند، آن است که سارقان پس از تحمل مجازات و بازگشت به عرصه اجتماع، دوباره به جرم سرقت دست می‌زنند. بر همین اساس ضرورت انجام پژوهش‌هایی از این دست الزام خود را آشکار می‌سازد. طرح موضوع سرقت به عنوان یکی از مشکلات پیچیده اجتماعی و بررسی علمی آن، با ارائه نحوه شکل‌گیری و چگونگی ایجاد زمینه‌های وقوع و گرایش به ارتکاب، شناخت کامل‌تر آن را فراهم می‌سازد. پژوهش‌ها نشان می‌دهد شکل‌گیری سرقت و زمینه‌سازی سرقت مربوط به دوره نوجوانی است اما آغاز سرقت حرفه‌ای، به دوران جوانی و بزرگسالی می‌رسد.

در زمینه انگیزه‌ها و نیت سارقان و علل و عوامل مختلفی که سبب شده است افراد دست به سرقت بزنند، نظرات مختلفی از جمله تبیین‌های زیست‌شناختی، روان‌شناختی و جامعه‌شناختی بحث شده‌اند و نتایج این پژوهش‌ها ضمن اینکه عوامل فردی و روانی را در ایجاد بزه مؤثر می‌دانند، همگی در شرایط محیطی - اجتماعی هم‌نظر هستند. در میان این

جرائم، سرقت از عوامل متعددی تأثیرپذیر است. این عوامل شامل عوامل اقتصادی-اجتماعی، سیاسی و فرهنگی می‌شود که در مجموع دست به دست هم می‌دهند تا بزه مورد نظر اتفاق بیفتد (ستوده، ۱۳۸۹، ص ۹۷).

پیشگیری یکی از بحث‌های مطرح در حوزه‌های جرم‌شناسی کاربردی، سیاست جنایی و حقوق جزا است که امروزه توجه بسیاری از اندیشمندان، دست‌اندرکاران امور اجتماعی و نهادهای قضایی را به خود جلب کرده و برای حفظ و تأمین امنیت جامعه از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ زیرا با انجام اقدامات و تدابیر پیشگیرانه، هم از هدر رفتن هزینه‌های درمان جلوگیری می‌شود و هم به لحاظ اجرایی، پیشگیری راحت‌تر، آسان‌تر و مفیدتر از درمان است. همچنین در بسیاری مواقع، ممکن است درمان بنا به دلایلی چندان مفید و موثر واقع نشود، همچنان‌که مواجهه با ریشه‌های اصلی آسیب به‌خاطر برخی محدودیت‌ها، چندان آسان به‌نظر نمی‌رسد.

بنابراین، بهترین وسیله برای مواجهه با جرائم و انحرافات اجتماعی آن است که با به‌کارگیری تدابیر و اقدامات پیشگیرانه از وقوع و همین‌طور گسترش جرم در سطح جامعه جلوگیری شود. بدین منظور، از مدّت‌ها پیش، اندیشمندان دانش جرم‌شناسی در کنار حقوق‌دانان حقوق جزایی، براساس نتایج حاصل از پژوهش‌های علمی، الگوها و روش‌های گوناگون پیشگیری را به‌صورت پیشگیری وضعی و اجتماعی و حتی ترمیمی، به‌عنوان جایگزین کیفر و مجازات سخت در اختیار نهادهای اجتماعی قرار داده‌اند به‌طوری که امروزه در بسیاری از کشورها به اجرا گذاشته می‌شود (ولیدی، ۱۳۹۱، ص ۳۱۰/۲). از آنجایی که بررسی‌های علمی و آمارهای منتشر شده از سوی نهادهای قضایی و اجتماعی همواره از افزایش روزافزون دامنه جرم در جوامع حکایت می‌کند، تردید جدی در رابطه با شکست الگوهای پیشگیرانه یادشده بیش از پیش تقویت می‌شود، بنابراین توجه به راهکارهای مبتنی بر آموزه‌های تربیتی و اخلاقی، با استفاده از منابع غنی و متون ارزشمند دینی اهمیت فراوان پیدا می‌کند. زیرا در اسلام، اصل اولی بر تربیت انسان‌ها بنا نهاده شده و

اعمال مجازات‌های سخت به‌عنوان آخرین ابزار در اختیار محاکم جزایی قرار دارد نه اولین وسیله.

در عصر حاضر، رفتارهای نابهنجار، آسیب‌های اجتماعی، عدم گرایش به جامعه‌پذیری و درنهایت قانون‌شکنی، روندی افزایشی داشته و نهادهای اساسی و اجتماعی جوامع را دچار بی‌ثباتی، بی‌تعادلی و نابسامانی کرده است. از این‌رو، شناخت انگیزه‌ها و علل این کجروی، ضروری است. افزایش ضریب امنیت جامعه در گرو کاربرد راهبردهای مؤثر است. این پژوهش ضمن توجه به پدیده‌های علی، در پی آن است تا با شناخت هنجارهای عام جامعه به سازوکارهای مقابله با سرقت و تکرار آن به‌عنوان کجروی و به‌ویژه به اقدامات پیشگیرانه کاربردی نگریسته و در این راستا، زمینه‌های بروز رفتار مجرمانه را بررسی کند.

با این‌که در این پژوهش به‌طور کامل بر تأثیر عواملی متعدد به‌صورت همزمان یا در زمانی، برخلاف تک عاملی تأکید شده است، چه ارتکاب بزه از عوامل متعددی چون فقر اجتماعی، طلاق والدین، وجود دوستان ناباب، عدم جامعه‌پذیری صحیح، بی‌سوادی والدین و مجرمان و عوامل دیگر، تأثیرپذیر است. بنابراین پرسش اساسی پژوهش حاضر این است که چه عواملی باعث می‌شود تا جوانان به ارتکاب بزه روی آورند؟ به‌عبارتی در بین عده کثیری از جوانان چرا برخی از آنان بزه‌کار می‌شوند و تحت چه عواملی بزه آنان صورت می‌گیرد؟

پیشینه

در مقاله «تحلیل فضایی بزهکاری در بافت‌های ناکارآمد شهری» که توسط کلانتری و همکاران (۱۳۹۸) در بخشی از شهر تهران (منطقه ۱۲) انجام شد، حدود ۱۳ درصد از مجرمان تنها از طریق اعمال غیرقانونی و مجرمانه خود کسب درآمد کرده‌اند، به‌عبارت دیگر این افراد بیکار بوده‌اند و مابقی یعنی حدود ۸۷ درصد مجرمان دارای شغل بوده‌اند.

غفاری و روح‌الامینی (۱۳۹۵) در پژوهش دیگری با‌عنوان «بررسی جرم‌شناختی رابطه میان اعتیاد به مواد مخدر و روان‌گردان و ارتکاب سرقت در کرمان از سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۲»

مشخص کردند که بین اعتیاد به مواد مخدر و سرقت رابطه معنادار و مثبت وجود دارد و افراد معتاد بیشترین سرقت‌ها را از منازل انجام داده‌اند.

در مقاله «توسعه شهرها و ضرورت پیشگیری وضعی از بزهکاری» میرخلیلی (۱۳۸۷) به بررسی توسعه شهرها و نسبت شهرنشینی و عوامل مؤثر ناشی از توسعه شهرها بر روی جرم و بزهکاری پرداخته است. این مقاله تأکید می‌کند که لازم است با بررسی موقعیت‌ها و شرایطی که در شهرها به نفع بزهکاران و بزهکاری ایجاد شده و از بین بردن آنها، زمینه تحقق جرائم را کاهش داد.

در مطالعه دیگری صادقی سقدل و همکاران (۱۳۸۴) در مقاله «تحلیل عوامل اقتصادی اثرگذار بر جرم» در قالب یک الگوی اقتصادسنجی با استفاده از داده‌های تلفیقی، به روش اثر ثابت، علل اقتصادی جرائم سرقت و قتل عمد را در ۲۶ استان کشور طی سال‌های (۸۰-۱۳۷۶) بررسی کرده‌اند. آنها پس از تخمین مدل جرم سرقت نتیجه می‌گیرند نرخ بیکاری و نابرابری درآمدها به ترتیب مهمترین عوامل اقتصادی اثرگذار بر وقوع جرم سرقت در استان‌های کشور می‌باشند.

شناسایی عوامل اقتصادی مؤثر بر جرم در پژوهش‌های محدودی بررسی شده از جمله حسینی‌نژاد (۱۳۸۴) در «بررسی علل اقتصادی جرم در ایران با استفاده از یک مدل داده‌های تلفیقی مورد سرقت» با استفاده از یک مدل داده‌های تلفیقی در دوره زمانی (۱۳۸۰-۱۳۷۷) در سطح استان‌های کشور عوامل مؤثر بر سرقت را مورد قرار داده است. نتایج تخمینی مدل نشان می‌دهد افزایش نابرابری و درصد جمعیت جوان در جامعه اثر مثبت و معناداری بر میزان سرقت در جامعه دارد و در مقابل افزایش هزینه‌های انتظامی و درآمد سرانه، اثر منفی و معناداری بر میزان سرقت در دوره تحت بررسی داشته است.

سلیمی و همکاران (۱۳۸۰) پژوهش‌های ارزنده‌ای درباره علل کج‌روی، از نگرش زیستی و روانی، نگرش‌های جامعه‌شناختی و نگرش‌های روانشناختی اجتماعی انجام داده‌اند. آنان درباره نگرش‌های روانشناختی اجتماعی کج‌روی معتقدند: تبیین‌های روانشناختی اجتماعی،

پدیده‌های انسانی و اجتماعی را برحسب ابعاد کنش متقابل موجود در درون موقعیت‌های اجتماعی تبیین می‌کند. به همین نحو، ماهیت این دست پدیده‌ها را نیز چیزی فراتر از ابعاد همین کنش متقابل نمی‌داند و کج‌روی را پدیده‌ای می‌داند که در خلال فرایندهای کنش متقابل اجتماعی، فرا گرفته می‌شود.

مبانی نظری

مطالعه و بررسی آسیب‌ها و انحرافات اجتماعی از جمله پدیده سرقت از گذشته‌های دور مدنظر و علاقه متفکران و فلاسفه بوده است. به طوری که این بحث ریشه در اعماق تاریخ انسان دارد. همیشه در جوامع مختلف، میزانی از جرم در هر زمان وجود داشته و خواهد داشت. طبق نظر دورکیم^۱ جرم هم پدیده طبیعی است و حداقلی از جرم و بزه در تمام زمان‌ها دیده می‌شود. اما برحسب بررسی و ماهیت موضوع تحقیق از نظرگاه جامعه‌شناسی، زیستی به دو قاعده نظام‌های اجتماعی پرداخته می‌شود. نخست چه‌زمانی یک پدیده اجتماعی اقتصادی به‌عنوان یک «مسئله اجتماعی» قابل طرح است و دوم این‌که چه علل و عواملی به‌عنوان «علیت اجتماعی» بر معلول تأثیرگذار است.

منشأ بسیاری از جرائم در کشورمان از عوامل اجتماعی اقتصادی، فرهنگی، جغرافیایی، قومی و مانند آن تأثیر پذیرفته است و موجب پدید آمدن پدیده مذمومی به نام «سرقت» شده است که هر سال با افزایش آن مواجهیم. از آن میان ارتکاب به سرقت در بین نوجوانان و جوانان کشورمان از اهمیت بسزایی برخوردار است. به طوری که آمارها حاکی است انواع انحرافات و جرائم اجتماعی در بین این گروه از هرم سنی شایع‌تر است. از آن جمله اعتیاد به مواد مخدر، تجاوز به عنف، قتل و سرقت مسلحانه در این گروه سنی قرار دارد و میزان این جرائم در پسران بیشتر از دختران گزارش شده است.

بسیاری از جامعه‌شناسان بزهکاری را معلول نظام اجتماعی پیرامون می‌دانند، از این رو فقر،

فرصت‌های مسدود شده، بیکاری، محیط خانوادگی و مانند آن‌را عامل اصلی در تبیین آن می‌دانند. از این دیدگاه حتی عوامل روانی نیز از محیط پیرامون ناشی شده‌اند. لاکاسانی^۱ (۱۸۴۳-۱۹۲۴م) و مانوریه^۲ (۱۸۵۰-۱۹۲۳م) از مکتب محیط اجتماعی و فرهنگی، منشأ تبهکاری را در تأثیرات فرهنگی و اجتماعی یافته‌اند. طبق نظریه مکتبی که لاکاسانی پایه‌گذاری کرد، مجرم یک قربانی نظام اجتماعی است و نقص سازمان اجتماعی او را جنایتکار کرده است، به نظر لاکاسانی مجرم مسئول عمل خود نیست و این اجتماع و تقصیرات دسته‌جمعی است که در عمل فرد بروز و ظهور می‌کند. لاکاسانی می‌گوید: «تمام مردم دنیا به استثنای جنایتکاران مقصرونند». تبهکاری در نظر لاکاسانی یک میکروب اجتماعی محسوب می‌شود و هر میکروب در محیط خاصی می‌تواند نشو و نمو کند (باستانی، اکرمی و کریمی‌راد، ۱۳۹۰، ص ۲۰).

کنله^۳ نیز نظری مشابه نظر لاکاسانی را در بزهکاری افراد قبول دارد. کنله بر این عقیده است که «اجتماع مسئول کلیه جرائم است، زیرا خود عمل به وجود آورنده آن است، بزهکار در واقع ابزار اجرایی دست اجتماع نیست.»

راه‌های مختلفی برای مطالعه و بررسی انحرافات و کج‌روی‌های اجتماعی از دیدگاه جامعه‌شناختی ارائه شده که اغلب با هم فصل مشترک‌هایی نیز دارند. طبق نظریه تراویس هیرشی^۴ در حال حاضر سه دیدگاه اساسی شامل: نظریه‌های انگیزشی، نظریه‌های کنترل اجتماعی و نظریه پیوستگی اخلاقی بر جریان مطالعه جامعه‌شناختی کج‌روی تسلط دارد (صلاحی، ۱۳۹۵، ص ۱۲۳). او که خود «نظریه کنترل» را ابداع کرده است با نظریه دورکیم شروع می‌کند که کج‌روی ناشی از ضعف یا گسستگی تعلق فرد به جامعه است. هیرشی معتقد است: اجزاء تعلق و وابستگی به جامعه شامل مورد زیر است:

اتصال با سایر افراد، پذیرفتن و مشارکت در نقش‌ها و فعالیت‌های اجتماعی که ارزش و

1. Lacassagne
2. Manoreyeh
3. Quetelet
4. Hirschi, Travis

نتایجی برای آینده دارند و دیگری اعتقاد به ارزش‌های اخلاقی، هنجارهای فرهنگی و امثال آن (مگوایر، مورگان، رینر، ۱۳۹۵، ص ۳۴۲-۳۴۳).

هیرشی می‌گوید: کیفیت هرکدام از موضوعات سه‌گانه یادشده در مورد خاص می‌تواند موجب هم‌نوایی یا علت هم‌نوایی و کج‌روی باشد. مانند اینکه اگر کسی پیوندهای مختصری با افرادی که طرفدار هم‌نوایی و رفتارهای قانونی و قابل قبول هستند، داشته باشد، احتمال کج‌روی درباره وی افزایش می‌یابد (مگوایر، مورگان، رینر، ۱۳۹۵، ص ۳۳۵).

برخی از دانشمندان عوامل محیطی و اجتماعی را منشأ پدیده جرم تلقی کردند. به‌نظر این دانشمندان، جرم پدیده‌ای نیست که عوامل و شرایط جسمانی و روحانی افراد در آن تأثیر داشته باشد، بلکه عامل جامعه و محیط سبب بروز جنایت می‌شود. لاکاسانی (۱۸۴۳-۱۹۲۴م) رئیس مکتب محیط اجتماعی، تنها عامل محیطی و فرهنگی را موجب ارتکاب جرم معرفی کرده است. به‌نظر او، همان‌گونه که هر میکروب در شرایط و محیط خاصی اجازه رشد و نمو و تکثیر می‌یابد، پدیده جرم نیز در محیط و فرهنگ مربوط به خود زاییده می‌شود. از‌نظر دکتر لاکاسانی، منشأ پدیده جرم تنها عوامل زیستی روانی است. مارکی نیز پدیده جرم را ناشی از وضعیت نابهنجار اقتصادی می‌دانست. مکتب سوسیالیست او جامعه اشتراکی را به‌عنوان جامعه مطلوب معرفی می‌کرد که طبق نظر آنان جرم زاییده نظام سرمایه‌داری است. بنابر نظر محققان جرم‌شناسی، در بروز پدیده جرم عوامل پیچیده زیستی روانی اجتماعی دخالت دارند (عبقری، ۱۳۸۰، ص ۳۶).

عوامل جرم زای اجتماعی

الف. نابهنجاری خانوادگی: خانواده از جمله عوامل اساسی شکل‌گیری شخصیت و منش فردی و اجتماعی کودک است. از دیدگاه کودک، والدین مهم‌ترین و ارزنده‌ترین الگوهای جهان هستند. کودک به موازات فراگیری زبان و نمود ارتباط با محیط و اعضای خانواده و جامعه، آداب و رسوم و خلقیات خانواده خود را کسب می‌کند و آنها را جزء شخصیت و

منش خود می‌سازد (توسلی، ۱۳۹۱، ص ۵۲۵۴). رفتار خشونت‌آمیز والدین در خانواده با کودک و نیز با همدیگر، این عقیده نادرست را در ذهن کودک بارور می‌سازد که در جامعه هم خشونت و جدال حلال مشکلات است.

ب. **محرومیت اقتصادی و فقر:** فقر و محرومیت زائیده روابط ناسالم و نیز غیرعادلانه نظام اقتصادی حاکم بر جامعه است. مطالعه متون اسلامی نشانگر تأکید تأثیر فقر و محرومیت در ناپهنجاری‌های روانی و انحرافات و تبهکاری‌هاست. حضرت علی (علیه‌السلام) فقر را موت اکبر و دیوار کفر معرفی کرده است. بنابراین، فقر و محرومیت می‌تواند موجب نابسامانی‌ها و افزایش جرائم، به‌خصوص جرائم علیه اموال شود (عبقری، ۱۳۸۰، ص ۷۸).

پ. **تبعیض و نابرابری در اعمال قانون:** از نظر جرم‌شناسان یکی دیگر از عوامل جرم‌زای اجتماعی، نابرابری در اعمال قانون است. اگرچه قانون اساسی همه افراد را در مقابل قانون مساوی معرفی کرده است، اما جامعه در عمل شاهد و ناظر عملیات و جرائم سنگین برخی افراد است بدون آنکه تعقیب شوند. بعضی از شخصیت‌های حقیقی و حقوقی با استفاده از موقعیت‌ها و نیرنگ‌ها، بسیاری از منابع را به خود اختصاص داده و مرتکب سوء استفاده مالی می‌شوند. اینان به‌نحوی از زیر بار قوانین مالیاتی شانه خالی می‌کنند و مرتکب تقلب در دفاتر مالیاتی می‌شوند. مردم با ملاحظه این‌گونه افراد و سکوت دستگاه قضایی درباره آنان، اعتقاد و اطمینان خود را نسبت به عدالت و قانون از دست می‌دهند. در جامعه‌ای که این نوع بی‌اعتمادی در بین مردم شایع و رایج شود و مردم قاضی درونی (وجدان) خود را نادیده انگارند، اعمال ضداجتماعی و جرائم موضوعی عادی قلمداد می‌شوند (شامبیاتی، ۱۳۸۸، ص ۱۲۷).

د. **تأثیر جنگ در افزایش جرائم:** بحران جنگ از جمله عوامل اجتماعی جرم‌زایی است که جرم‌شناسان و جامعه‌شناسان درباره تأثیر آن هم‌نظر هستند و برای توجیه آن دلایلی را گفته‌اند:

۱. وجود موقعیت‌های نامناسب اقتصادی اجتماعی از قبیل حیره‌بندی مواد غذایی، تشییت آمرانه قیمت‌ها و بازار سیاه برخی کالاهای ضروری، جرائم را افزایش می‌دهند. لطمات و

صدمات وارده، مقاومت افراد را در مقابل وسوسه‌های نفسانی کاهش داده، سبب بروز جرم می‌شود.

۲. پراکندگی خانواده‌ها در اثر وقوع پدیده جنگ و اثرات سوء تربیتی آن در نسل‌های جوان و نوجوان (باستانی، اکرمی، کریمی راد، ۱۳۹۰، ص ۴۲).

در زمینه شرایط خانوادگی و ایجاد بزهکاری در مجرم شایان توجه است که بیشتر بزهکاران، متعلق به خانواده‌هایی هستند که در آن محبت و تفاهم کمتری وجود دارد و بیشتر دارای خانواده‌های از هم پاشیده (در اثر طلاق، مرگ یکی از والدین و مانند آن) هستند یا دارای والدین بسیار خشن و سختگیر یا بی‌تفاوت و بی‌توجه‌اند. والدین آنها کم‌سواد، بی‌سواد و عده زیادی از نظر مالی در وضعیت نامطلوب و بیکار هستند. پایبند نبودن خانواده‌ها به اصول و ضوابط صحیح اخلاقی و اعتقادی را نیز می‌توان عاملی مؤثر در گسترش بزهکاری دانست. عوامل دیگر نیز شامل: کم‌هوشی، فقر فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی، تعارض در خانواده و فروپاشی خانواده‌ها، بی‌محبتی والدین نسبت به فرزندان، نبودن ضوابط اخلاقی و اعتقادی صحیح در خانواده، تحقیر و شکست در مدرسه، احساس حقارت ناشی از عیوب جسمی یا علل تخیلی و یا واقعی (قاسمی، یازرلو، ۱۳۸۳، ص ۱۱۱).

از دیگر عوامل بزهکاری، محیط و شرایط مدرسه است. گاه مدارس، موقعیت‌های بسیار ناسالم و نامطلوبی برای جوانان ایجاد می‌کنند. در مدارس شلوغ و پرجمعیت که معلمان با انبوهی از دانش‌آموزان و وظایف و تکالیف متعدد مواجه‌اند، آنها فرصت کمی برای توجه به مشکلات و نیازهای هریک از دانش‌آموزان دارند. دانش‌آموزی که درباره وضع تحصیلی یا اجتماعی و یا شخصی خویش به کمک نیاز دارد ولی ناامید از کمک دیگران است، ممکن است به شیوه‌های جبرانی، به رفتار بزهکارانه روی آورد. احساس بیهودگی و پوچی از یک‌سو و هر احساس حقارت و ناکامی ناشی از وضعیت بد خانوادگی اجتماعی، اقتصادی و تحصیلی، از سوی دیگر می‌تواند به رفتار بزهکارانه منتهی شود.

عامل مهم دیگری که بسیاری از مردم و مجریان قضایی از آن غافل‌اند، عوامل روانی

عاطفی است. بسیاری از افراد بزهکار دچار آسیب‌های روانی بوده و از لحاظ شخصیتی مشکل دارند. آمارها نشان داده که بیشتر افرادی که دست به سرقت می‌زنند دارای اختلال شخصیت ضداجتماعی هستند. میزان احساس مسئولیت، رعایت اخلاقیات یا ملاحظه حقوق و خواسته‌های دیگران نزد این افراد کم است. رفتار این افراد سراسر زیر نفوذ نیازهای شخصی خودشان صورت می‌گیرد. به عبارت دیگر گرفتار کمبود یا ضعف وجدان، فقدان احساس گناه، خودمحوری، نگرش درنده‌خویی نسبت به دیگران، بی‌احساسی و بی‌تفاوتی نسبت به حقوق دیگران به صورت دروغ، دزدی، کلاهبرداری، اختلاس و تخریب اموال مردم هستند. این قبیل افراد بیشتر مردمانی جذاب، گیرا و باهوش هستند، حتی ممکن است شغل‌های ارزنده‌ای به دست آورند اما در این شغل‌ها دوام نمی‌آورند و بدهکاری بالا آورده و دست به اختلاس و دزدی می‌زنند. وقتی گرفتار قانون می‌شوند، تنبیه، تغییری در رفتار آنان ایجاد نمی‌کند. این نوع شخصیت یکی از شدیدترین و جدی‌ترین اختلال‌های روانی است و نیاز به درمان دارد.

از دیگر علل و انگیزه‌های روانی و عاطفی سرقت می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- فقر عاطفی: رشد فرد در خانواده‌های از هم پاشیده ارتکاب جرم را تسهیل خواهد کرد؛
- ناکامی: جوانی که در خانواده‌ای فقیر تولد یافته و سال‌ها در بی‌مهری واقع شده، شاید در بزرگی به غارتگری اموال دیگران دست بزند و این کار برای او رضایتی را که همواره در جستجوی آن بوده فراهم کند؛
- حسادت: گاه فرد با توجه به نبود امکان دستیابی به موقعیت و منزلت دیگران رشک و حسد می‌برد، پس سعی می‌کند با دزدی به آن اموال دست یابد؛
- تجربه‌های دوران کودکی: حوادث تلخ دوران کودکی ممکن است از فرد شخصیت جامعه‌ستیز بسازد که در بزرگسالی او را به اعمال ضداجتماعی سوق دهد؛
- پرخاشگری: فرد به وسیله پرخاش و اعمال ضداجتماعی می‌خواهد انتقام ناکامی‌های خویش را از دیگران بگیرد؛

- احساس ناامنی: وضعیت مغشوش خانواده، ستیز و اختلاف بین پدر و مادر و رفتار خشونت‌آمیز والدین، از علل مهمی است که جوان را دچار نگرانی و ناامنی کرده و جوان برای انتقام گرفتن از والدین به دلیل محدودیت‌ها و سختگیری‌های نابجای آنها دست به دزدی می‌زند.

- خودنمایی: برخی جوانان برای نشان دادن صفت کله‌شقی و جرات حادثه‌جویی که برای آنها بسیار ارزشمند است، دست به سرقت می‌زنند تا در چشم دوستان‌شان، کسی باشند.

- محبت زیاد: زیاده‌روی در محبت نیز مانع رشد و تکامل شخصیت فرد می‌شود. فردی که در خانواده تمام توقعاتش بدون چون و چرا برآورده می‌شود، خودخواه، پرمدعا و پرتوقع بوده و در صورت روبروشدن با شکست، برای انتقام از جامعه ممکن است دست به دزدی بزند.

روش

۱۰۲

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر روش توصیفی - تحلیلی است. جامعه آماری پژوهش ۶۰ نفر از سارقان سابقه‌دار بالای ۱۸ سال در زندان‌های استان تهران (اوین، قصر و رجایی‌شهر) است. تنها زندانیان مرد زندان‌های یادشده مشمول جامعه آماری هستند. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه است. پس از آنکه پرسشنامه طراحی و آماده شد، برای دریافت راهنمایی و رفع مشکلات آن، در اختیار صاحب‌نظران در مرکز آموزش و پژوهش اداره کل زندان‌های استان تهران قرار گرفت و پس از اعمال نظرات اصلاحی، پرسشنامه اولیه تنظیم شد.

قبل از عملیات اجرایی پژوهش، در یک مقیاس کوچک ۶۰ نفر از جامعه آماری انتخاب شدند و پرسشنامه توسط آنها تکمیل شد و مواردی که برای پاسخ‌دهندگان مبهم و گنگ بود، اصلاح شد و در نهایت نتیجه آزمون آلفا به بالای ۷۰٪ رسید. در پرسشنامه تهیه شده سه دسته پرسش وجود دارد که یک‌سری از آنها به بررسی موضوع سرقت می‌پردازد و دسته

دیگر در زمینه سنجش عواملی است که زمینه‌های سرقت را برای آنان فراهم آورده‌اند. بخش دیگری از پرسش‌ها ویژگی‌های خصوصی، شخصیتی و زمینه‌ای سارقان را کنکاش می‌کند. (از هم‌گسیختگی خانواده، ارزش‌ها و هنجارهای مدرسه، ارزش‌ها و هنجارهای گروه دوستان، حاشیه‌نشینی، وسایل ارتباط جمعی، برچسب، تجربه‌های تلخ کودکی، تجمل‌گرایی، سابقه محکومیت و دستگیری در خانواده، پرخاشگری فرد، فرار از منزل، رفتارهای جنسی، میزان دینداری، پایگاه اجتماعی-اقتصادی، فقر، ویژگی‌های روانی و مانند آنها).

تجزیه و تحلیل داده‌ها به دو صورت توصیف آماری و تحلیل داده‌ها انجام شد. در این پژوهش با استفاده از روش مطالعه اکتشافی و اسنادی (بررسی پرونده‌های سارقان، تحقیقات پیشین) سعی شد که تعداد زیادی از متغیرها شناسایی شده و با کاربرد تکنیک تحلیل عاملی این متغیرها در چند عامل عمومی تلخیص شوند. برای تحقق این موضوع، ۴۰ متغیر مرتبط با پدیده سرقت شناسایی شده و با کاربرد تکنیک تحلیل عاملی این متغیرها در چند مورد تلخیص شد.

با این روش به بررسی همبستگی درونی تعداد زیادی از متغیرها پرداخته می‌شود و در نهایت در قالب عامل‌های محدودی دسته‌بندی و تبیین شده و با استفاده از عامل‌های به‌دست آمده مدل ارائه می‌شود. با توجه به ماهیت و روش به‌کار رفته در این پژوهش، در این مرحله (منظور پیش از شناسایی عامل‌ها توسط تکنیک تحلیل عاملی) یک هدف کلی (شناخت عوامل) و یک پرسش کلی (شناخت عوامل) مطرح است؛ در این مرحله، پژوهش فاقد فرضیه است. اما پس از شناخت عوامل مؤثر بر سرقت از طریق روش تحلیل عاملی می‌توان بین عامل‌های مشخص شده و متغیر وابسته ارتباط برقرار کرده و بدین ترتیب مدلی علی برای پدیده سرقت طراحی کرد و از طریق آزمون واریانس، میزان تأثیر هر کدام از عامل‌های به‌دست آمده بر متغیر وابسته سرقت را سنجید.

یافته‌ها

الف) یافته‌های توصیفی: سرقت‌های نوجوانان و جوانان برخلاف ساده بودن، علت‌ها و دلیل‌های بسیار پیچیده‌ای دارند، اما در عین حال مهمترین دلیل‌هایی که درباره جرم سرقت در افراد به آن اشاره می‌شود، نابسامانی در وضعیت خانوادگی و نیز مشکل‌های اقتصادی است که افراد به آن روی می‌آورند و برای فرار از این موقعیت است که مرتکب سرقت می‌شوند. اگرچه دزدی برای تفریح یا دزدی‌های روانی هم در بعضی مواقع دیده می‌شود، اما سرقت‌های افراد بیشتر جنبه اقتصادی و خانوادگی دارند و افرادی که شرایط خانوادگی خوبی ندارند، برای گذران زندگی روزمره و یا گرسنه نماندن، دست به دزدی زده‌اند.

۱. پایگاه اجتماعی اقتصادی بزهکاران: براساس یافته‌های پژوهش، ۶۰ درصد از پاسخگویان از پایگاه اجتماعی و اقتصادی ضعیف و ۳۳/۳ درصد آنها نیز از قشر متوسط هستند. تنها ۶/۷ درصد بزهکاران از پایگاه اجتماعی و اقتصادی مناسبی برخوردار هستند که اطلاعات مرتبط در جدول ۱ ارائه شده است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد بیشتر افراد سارق از پایگاه اجتماعی اقتصادی ضعیفی در اجتماع رنج می‌برند که این تبعیض در اجتماع می‌تواند منبع بسیاری از آسیب‌ها از جمله سرقت باشد.

جدول ۱. جدول توزیع فراوانی و درصدی پایگاه اجتماعی اقتصادی بزهکاران

پایگاه اجتماعی - اقتصادی بزهکاران	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تراکمی
بالا	۴	۶/۷	۶/۷
متوسط	۲۰	۳۳/۳	۴۰
پایین	۳۶	۶۰	۱۰۰
مجموع	۶۰	۱۰۰	

۲. وضعیت خانوادگی: می‌توان گفت بین محیط خانوادگی (اختلاف خانوادگی، سرقت از منزل، سن جدایی از خانه، فرار از خانه، گسیختگی خانوادگی و وضعیت شغلی پدر و مادر) و

زندگی پاسخگویان (محیط زندگی، ارتباط با خلافکاران، وجود خلافکاران به جزسارق، تأثیر محل زندگی بر سرقت و تأثیر مال خرها) با انجام سرقت رابطه معناداری وجود دارد. توصیف آماری موجود در این باره نشان می‌دهد افرادی که همیشه در خانواده آنها والدین با هم ناسازگاری داشته‌اند (۴۲/۹ درصد) نسبت به کسانی که گاهی اختلاف داشته‌اند (۳۲/۱) و یا اصلاً اختلاف (۳۱ درصد) نداشته‌اند، سرقت بیشتری مرتکب شده‌اند. از مجموع پاسخ‌های داده شده به پرسشنامه چنین به دست می‌آید که در زمینه رابطه فرار پاسخگویان از خانه با متغیر تکرار سرقت معنادار شده است. این نکته به وضوح می‌رساند که پاسخگویانی که به فرار از خانه جواب مثبت داده‌اند به نسبت آنانی که فرار نکرده‌اند، بیشتر به سرقت مبادرت کرده‌اند.

بررسی محل جغرافیایی وقوع جرائم سرقت نشان می‌دهد برخلاف روند کلی قاچاق مواد مخدر و جرائم مالی که بیشترین توزیع این اعمال مجرمانه در محل سکونت و محل کار افراد قرار داشته است، جرائم سرقت، بیش از همه در سایر اماکن (نقاط خارج از محدوده زندگی و فعالیت آنها) رخ داده است. جیب‌بری و کیف‌زنی از جمله جرائمی هستند که بیش از همه (۵۴٪) در سایر محل‌ها به وقوع پیوسته است. بررسی اشتغال بزهکاران نشان داد که ۷۸/۴ درصد از بزهکاران بیکار بودند. در حالی که ۲۰ درصد از آنها به شغل‌های موقت و فصلی می‌پرداختند. از سوی دیگر فقط ۱/۶ درصد از بزهکاران به صورت تمام‌وقت مشغول به کار بودند. نتیجه این که بین دو متغیر بیکاری و میزان ارتکاب سرقت رابطه معنی‌دار وجود دارد. به عبارتی میزان سرقت در بین بیکاران بیشتر از شاغلان است و بیکاری عامل موثر در بزه این گروه افراد بوده است.

جدول ۲. جدول توزیع فراوانی اشتغال بزهکاران

اشتغال بزهکاران	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تراکمی
شاغل	۱	۱/۶	۱/۶
موقت (فصلی)	۱۲	۲۰	۲۱/۶
بیکار	۴۷	۷۸/۴	۱۰۰
مجموع	۶۰	۱۰۰	

۳. وضعیت خانواده بزهکاران: بررسی خانواده بزهکاران نشان داد که ۵۰ درصد از بزهکاران از خانواده طلاق هستند. درصد فراوانی نشان می‌دهد که بیشتر بزهکارانی که دست به سرقت می‌زنند از خانواده‌های نامتعادل بوده و خانواده متعالی ندارند. این در حالی است که هیچکدام از بزهکاران دارای خانواده سالم نبودند. ۴۶ درصد از پاسخ‌دهندگان از خانواده‌های پرجمعیت ۴-۶ نفره و ۲۴ درصد در خانواده‌های ۷ نفره و بیشتر زندگی می‌کرده‌اند. ۴۰ درصد از این زندانیان حداقل یکی از اعضای خانواده‌شان در زندان یا کانون اصلاح و تربیت بوده است.

جدول ۳. جدول توزیع فراوانی خانواده بزهکاران

نوع خانواده بزهکاران	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تراکمی
خانواده خشن و سختگیر (مستبد)	۱۰	۱۶/۷	۱۶/۷
خانواده سهل‌گیر و آسان‌گیر	۷	۱۱/۷	۲۸/۴
خانواده گسسته	۳۰	۵۰	۷۸/۴
ترک	۱۱	۱۸/۳	۹۶/۷
پریشان)	۲	۳/۳	۱۰۰
خانواده سالم (متعالی)	۰	۰	
مجموع	۶۰	۱۰۰	

بررسی رابطه وضعیت طلاق همسر توسط پاسخگویان به‌عنوان شاخص گسیختگی خانوادگی با متغیر سرقت نشان می‌دهد که افرادی که دچار این گسیختگی بوده‌اند به نسبت، سرقت بیشتری انجام داده‌اند (۵۲/۸ درصد و در مقابل ۲۶/۳ درصد در شاخص چهار بار و بیشتر و نیز ۱۸/۹ درصد و در مقابل ۳۰/۳ درصد در شاخص اولین بار سرقت) و در مقابل پاسخگوییانی که بیان داشته‌اند که همسرشان را طلاق نداده‌اند کمتر مبادرت به جرم سرقت کرده‌اند. این یافته در واقع تأثیر وضعیت خانوادگی نامناسب را در گرایش به انجام جرم، بیشتر نشان می‌دهد.

۴. میزان شدت سرقت: نتایج توزیع پاسخگویان نشان داد که ۶/۷ درصد از بزهکاران به سرقت‌هایی با میزان شدت خفیف اقدام کرده‌اند درحالی‌که ۷۵ درصد از بزهکاران به سرقت‌هایی با میزان شدت متوسط مبادرت ورزیده‌اند و ۱۸/۳ درصد از پاسخگویان نیز به سرقت‌هایی با میزان شدت بالا اقدام کرده‌اند که در جدول ۴ نشان داده شده‌اند.

جدول ۴: جدول توزیع فراوانی میزان شدت سرقت

میزان شدت سرقت	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تراکمی
خفیف	۴	۶/۷	۶/۷
متوسط	۴۵	۷۵	۸۱/۷
شدید	۱۱	۱۸/۳	۱۰۰
مجموع	۶۰	۱۰۰	

ب. یافته‌های استنباطی

فرضیه ۱. برای تجزیه و تحلیل این فرضیه از آزمون تی مستقل استفاده شد. در مقایسه دو گروه موافق و مخالف تاثیرگذاری عامل جنگ در میزان سرقت، تفاوت معناداری بین دو گروه مشاهده شد.

جدول ۵: آزمون تی مستقل برای مقایسه میانگین دو گروه موافق و مخالف تأثیرگذاری جنگ در

میزان سرقت

تأثیرگذاری جنگ در آسیب‌های اجتماعی	تعداد نمونه	میانگین	انحراف استاندارد	خطای انحراف استاندارد
گروه‌ها موافق	۴۷	۴۱/۲۷	۵/۵۶	۱/۰۳
مخالف	۱۳	۳۷/۲۹	۳/۶۷	۰/۵

سطح معناداری	درجه آزادی	مقدار تی
۰/۰۰۰	۵۸	۶/۴۱

چنانچه ملاحظه می‌شود بین دو گروه موافق و مخالف تاثیرگذاری جنگ در ناهنجاری‌های اجتماعی چون سرقت، تفاوت معناداری وجود دارد و میانگین موافقان تأثیرگذاری جنگ بیشتر از مخالفان است.

فرضیه ۲. بین گروه‌های گرایش به دینداری بزهکاران و میزان سرقت تفاوت معناداری وجود دارد. نتایج تحلیل واریانس در این فرضیه نیز نشان داد که میانگین میزان سرقت در بین گروه‌هایی که گرایش دینداری متفاوتی دارند، تفاوت معناداری وجود دارد. طبق جدول ۶، میانگین میزان سرقت در بین سه گروه گرایش به دینداری کم، متوسط و زیاد تفاوت معنادار بوده است.

جدول ۶. جدول آزمون تحلیل واریانس میزان سرقت در بین گروه‌های گرایش به دینداری

مجموع مجزورات	درجه آزادی	میانگین مجزورات	مقدار اف	سطح معناداری
درون گروهی	۲	۳/۴۶۵	۵/۰۸۰	۰/۰۱
بین گروهی	۵۷	۰/۶۸۲		
مجموع	۵۹			

نتایج آزمون تحلیل واریانس با سطح معناداری $p=0/01$ و $F=5/080$ حاکی از تفاوت میزان سرقت در بین سه گروه گرایش به دینداری کم، متوسط و زیاد است. آزمون تعقیبی نشان داد که میانگین سرقت در گروه گرایش به دینداری کم بیشتر از دو گروه دیگر است.

فرضیه ۳. میزان تحصیلات از عوامل مهمی است که در میزان ارتکاب سرقت تأثیر دارد و همواره ترک تحصیل مشکلات مضاعفی را بر فرد ترک تحصیل کرده چه به لحاظ کاری و دیگر موضوعات به بار می‌آورد. این فرضیه با استفاده از آزمون تجزیه واریانس آزمون شد که در جدول ۷ نشان داده شده است. نتایج آزمون تحلیل واریانس یک طرفه نشان داد که میزان سرقت در بین گروه‌های مختلف تحصیلاتی بزهکاران (بی‌سواد، ابتدایی، راهنمایی و متوسطه) تفاوت معناداری وجود دارد، به عبارتی افرادی که از سطح تحصیلات پایین برخوردار بوده‌اند بیشتر از سایر افراد مرتکب جرم سرقت شده‌اند.

جدول ۷: جدول آزمون تحلیل واریانس میزان سرقت بین گروه‌های تحصیلاتی بزهکاران

مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	مقدار اف	سطح معناداری
۴/۷۸۷	۳	۱/۵۹۵	۴/۱۳۲	۰/۰۱
۲۱/۶۶۹	۵۶	۰/۳۸۶		
۲۶/۴۵۶	۵۹			

چنانچه ملاحظه می‌شود نتایج آزمون تحلیل واریانس با سطح معناداری $p=0/01$ و $F=4/132$ حاکی از تفاوت میزان سرقت در بین چهار گروه بی‌سواد، ابتدایی، راهنمایی و متوسطه است. آزمون تعقیبی نشان داد که میانگین سرقت در طبقه بی‌سواد بیشتر از سه طبقه دیگر یعنی ابتدایی، راهنمایی و متوسطه است. به عبارت دیگر هرچه میزان تحصیلات پاسخگو بالاتر می‌رود میزان سرقت وی کمتر می‌شود. ۴۶ درصد از پاسخ‌دهندگان دارای والدین بی‌سواد بودند که این امر خود نیز گویای این مطلب خواهد بود که بین تحصیلات والدین و ارتکاب به جرم نوجوانان و جوانان رابطه معناداری وجود دارد. به عبارتی افرادی که والدین‌شان از سطح تحصیلات پایین‌تری برخوردار بوده‌اند بیشتر از سایر افراد مرتکب جرم سرقت شده‌اند.

فرضیه ۴. اعتیاد به عنوان یکی از شدیدترین مفاسد و معضلات جوامع بیشتری نسبت به جرائم یا وقوع آنها خاتمه می‌یابد و یا اینکه عواقب آن تا مدت محدودی دوام می‌آورد. ولی با اعتیاد غائله ختم نمی‌شود بلکه خود آغازی برای ارتکاب جرائم دیگر بوده و در واقع به صورت یک علت جرم‌زا درمی‌آید. یکی از جرائم متداولی که در نزد معتادان به فراوانی دیده می‌شود جرائم مالی (سرقت) است. هرچند ابتدا تهیه مواد مخدر به خصوص در مراحل پیشرفته مهم‌ترین انگیزه ارتکاب چنین جرائمی است ولی به تدریج فرد در چنین مسیری قرار می‌گیرد و بازگشت را غیرممکن می‌یابد یا لاقلاً چنین احساس می‌کند.

در همین بررسی مشخص شد که ۳۶ درصد معتادان اولین مصرف مواد مخدر را با راهنمایی دوستان نزدیک خود، به خاطر لذت و به واسطه پول‌های بادآورده‌ای که گاهی از راه سرقت و

قمار به دست آورده بودند مرتکب شده‌اند. بر همین اساس مشخص شد که دستجات سارق ۱۸ تا ۲۴ ساله و ۲۵ تا ۳۰ مرتکب کیف‌قاپی و گردنبندقاپی با استفاده از موتورسیکلت یا بدون آن می‌شوند. آنها برای اینکه شهادت این کار را پیدا کنند بیشتر قبل از ارتکاب سرقت، حشیش مصرف کرده‌اند؛ همچنین مطابق همین اطلاعات ۱۰۰ درصد معتادان بررسی شده از خانه خود یا والدین یا سایر نزدیکانش سرقت کرده‌اند. بنابراین می‌توان به این نتیجه رسید که چنانچه معتادان را با روش‌های مؤثر اصلاح کنند، از میزان سرقت در سطح جامعه کاسته خواهد شد.

انجام آزمون آماری واریانس در زمینه رابطه یادشده، مؤید وجود رابطه بالا است. نتایج آزمون تحلیل واریانس این فرضیه نیز نشان داد که میزان سرقت در بین چهار گروه از کسانی که مواد مخدر را با میزان خیلی کم، تا حدودی و زیاد مصرف می‌کنند، تفاوت معناداری وجود دارد که در جدول شماره ۸ نشان داده شده است.

جدول ۸. جدول آزمون تحلیل واریانس میزان سرقت بین چهار گروه مصرف‌کننده مواد مخدر

مجموع مجزورات	درجه آزادی	میانگین مجزورات	مقدار اف	سطح معناداری
۷/۸۵۱	۳	۲/۶۱۷	۷/۸۸۲	۰/۰۱
۱۸/۶۰۶	۵۶	۰/۳۳۲		
۲۶/۴۵۷	۵۹			

نتایج آزمون تحلیل واریانس با سطح معناداری $p=0/01$ و میزان $F=7/882$ حاکی از آن است که میزان سرقت در بین گروه‌ها با میزان مصرف مواد مخدر فرق می‌کند. آزمون تعقیبی نشان داد که میانگین سرقت در گروهی که مصرف مواد مخدر در میان آنها زیاد است بیشتر از سایر طبقات به چشم می‌خورد و اعتیاد در بین پاسخگویان از جمله عواملی است که در انجام سرقت و تکرار سرقت تأثیر مستقیمی دارد.

فرضیه ۵. بین گروه‌ها نحوه آشنایی با دوستان و میزان سرقت تفاوت معناداری وجود دارد. در این فرضیه نیز از آزمون تحلیل واریانس استفاده شد. نتایج نشان دادند که میزان سرقت

در بین گروه‌ها با وضعیت‌های مختلف نحوه آشنایی با دوستان تفاوت معناداری وجود دارد. میانگین میزان سرقت در بین هفت گروه نحوه آشنایی با دوستان که شامل: خانواده، مدرسه، گروه دوستان، محل سکونت، محل کار، مهمانی و زندان بود، متفاوت بوده است که در جدول ۹ نشان داده شده است.

جدول ۹. جدول آزمون تحلیل واریانس میزان سرقت بین گروه‌های مختلف آشنایی با دوستان

مجموع مجزورات	درجه آزادی	میانگین مجزورات	مقدار اف	سطح معناداری
۴/۹۵۷	۶	۰/۸۲۶	۲/۳۱	۰/۰۵
۱۸/۹۶۸	۵۳	۰/۳۵۷		
۲۳/۹۲۵	۵۹			

نتایج آزمون تحلیل واریانس با سطح معناداری $p=0/05$ و میزان $F=2/31$ حاکی از آن است که میزان سرقت در بین گروه‌های هفت‌گانه نحوه آشنایی با دوستان تفاوت معناداری دارد. در آزمون تعقیبی مشاهده شد که میانگین سرقت در دو گروه نحوه آشنایی از طریق محل کار و گروه دوستان بیشتر از گروه‌های دیگر است. بررسی رابطه وضعیت محیط زندگی پاسخگویان از نظر وجود خلافکاران با انجام سرقت آنها، در سطح معنادار و مناسبی به تأیید رسیده است. به عبارت دیگر سارقانی که اظهار کرده‌اند محیط زندگیشان بد بوده و امکان خلاف در آن وجود داشته بیشتر از کسانی است که محیط زندگی خود را خوب توصیف کرده‌اند، مرتکب سرقت شده‌اند. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت هرچه محیط زندگی افراد زمینه خلاف و جرم بیشتری را داشته باشد، امکان جرم‌زایی و گرایش به جرم در آن محیط افزوده می‌شود.

جمع‌بندی یافته‌ها

۱- بیش از نیمی از سارقان بین ۱۸-۳۴ سال داشتند و این میانگین سنی در گروه یادشده، ناشی از چندین عامل می‌تواند باشد که اهم آن بیکار و سابقه‌دار بودن آنان است. در این

میان طبقه سنی ۲۳-۲۶ سال بیشترین تعداد زندانیان را تشکیل می‌دهد. بیشترین جرائم ارتكابی افراد با سن کمتر از ۱۹ سال را جرائم سرقت تشکیل می‌دهد. افرادی که در این سن به سرقت رو می‌آورند، ابتدا از سرقت‌های کوچک شروع کرده، پس از گذراندن دوره‌ها و آموزش شگردهای لازم در سنین بالاتر دست به سرقت‌های بزرگ‌تر می‌زنند.

۲- نزدیک به نیمی از پاسخگویان دارای مشاغل آزاد و یا بیکار بودند.

۳- در انجام سرقت ۳۰ درصد از سارقان به صورت گروهی و ۷۰ درصد به صورت انفرادی دست به سرقت می‌زدند، اموال مورد علاقه آنان برای سرقت به ترتیب اولویت: پول، جواهر، وسایل منزل، لوازم صوتی و تصویری بوده است.

۴- قریب به اتفاق پاسخگویان در محله‌های فقیرنشین و معمولی سکونت داشتند.

۵- ۶۲/۵ درصد از پاسخدهندگان پرسشنامه یادشده در محیطی زندگی می‌کردند که امکان ارتكاب خلاف در آنجا وجود داشته است.

۶- قریب به نیمی از پاسخگویان در کودکی تجربه فرار از خانه داشتند.

۷- بیش از ۶۶ درصد از سارقان این پژوهش زندان را در تکرار سرقت‌های بعدی عامل اصلی دانسته‌اند.

۸- ۷۲ درصد از سارقان مورد مطالعه پژوهش حاضر، به محض آزادی از زندان، مرتکب سرقت مجدد شده‌اند.

۹- ۶۴ درصد از زندانیان اعتراف کردند که اوقات فراغت خود در زندان را به تبادلات تجربی با همدیگر گذرانده‌اند.

۱۰- ۶۸ درصد از پاسخگویان این مجموعه اعلام داشته‌اند که خانواده‌های آنان پس از آزادی از زندان، آنان را راهنمایی یا سرزنش نکرده‌اند.

۱۱- تجربه رفتارهای غیراخلاقی جنسی نشان می‌دهد ۴۸ درصد از پاسخگویان لااقل یک‌بار تجربه رابطه غیرمشروع داشته‌اند.

۱۲- زادگاه (محل تولد) نشان می‌دهد که ۶۰/۸ درصد از پاسخگویان در استان تهران،

۱۶/۸ درصد از مددجویان در استان‌های دیگر و ۱۴/۴ درصد از آنان تبعه خارجی (بیشتر افغانستانی) بودند.

۱۳- نتایج توزیع پاسخگویان برحسب میزان شدت سرقت نشان می‌دهد که ۴ درصد از پاسخگویان به سرقت‌هایی با میزان شدت خفیف اقدام کرده‌اند، درحالی‌که ۷۵ درصد از پاسخگویان به سرقت‌هایی با میزان شدت متوسط مبادرت ورزیده‌اند و ۱۸/۳ درصد از پاسخگویان نیز به سرقت‌هایی با میزان شدت بالا اقدام کرده‌اند.

۱۴- نیمی از سارقان در زندگی زناشویی با یکدیگر تفاهم نداشتند که ۳۳ درصد از آنان به هر حال به طلاق منتهی شده است.

۱۵- نیمی از سارقان اظهار داشتند هنگام سرقت به وجود و حضور نیروی انتظامی در محل سرقت فکر نمی‌کردند.

۱۶- سارقان مورد مطالعه این پژوهش جنگ را در ناهنجاری‌های اجتماعی همچون سرقت بسیار مؤثر دانستند.

۱۷- در گروه زندانیان با گرایش دینداری کم، درصد سرقت بیشتر از گروه دینداری متوسط بود.

۱۸- در میان جرائم ارتكابی زندانیان ملاحظه می‌شود که سرقت پس از جرائم مواد مخدر و اعتیاد دومین جرم ارتكابی آنان است.

۱۹- اکثر سارقان در این پژوهش، دارای تحصیلات در مقطع راهنمایی و متوسطه هستند.

۲۰- ۶۵/۴ درصد از سارقان جزو کسانی بودند که ترک تحصیل کرده‌اند.

۲۱- قریب ۴۷ درصد از پاسخگویان رفتار والدین خود را در کودکی سخت‌گیر و نسبت به آنها بی‌تفاوت اعلام داشته‌اند. آنان والدین خود را افرادی عصبی، خشن و بی‌حوصله که قادر به مراقبت از فرزندان خود نبوده‌اند، توصیف کرده‌اند.

۲۲- بیش از نیمی از افراد مورد مطالعه پاسخ داده‌اند که محیط زندگی آنها عامل اصلی سرقت و تکرار آن بوده است.

- ۲۳- ۶۰ درصد از سابقه‌داران اعلام داشتند در محلات خود با افراد خلاف کار ارتباط داشتند.
- ۲۴- بیش از ۷۰ درصد از پاسخگویان، دوران شروع به بزه خود را دوره راهنمایی ذکر کرده‌اند.
- ۲۵- ۷۰ درصد از زندانیان مدنظر در این پژوهش نقش مال‌خرها را در تکرار سرقت مؤثر دانسته‌اند. مال‌خرها اموال مسروقه را به یک‌چهارم قیمت و درصد کمی از آنان به یک‌دوم قیمت واقعی از سارقان خرید می‌کرده‌اند.
- ۲۶- بیشترین درصد سارقان یعنی ۳۲ درصد مربوط به افرادی است که در مناطق حاشیه‌نشین و خارج از محدوده شهری به سر می‌برند، است.
- ۲۷- از والدین پاسخ‌دهندگان ۱۹ درصد پدران و ۵۳ درصد مادران بی‌سواد بوده‌اند.

بحث و نتیجه‌گیری

نتیجه‌گیری نهایی در زمینه متغیرهای متفاوت و مؤثر در زمینه ارتکاب به سرقت توسط مجرم، ما را به تدریج به یافته‌های اساسی هدایت می‌کند. در واقع ویژگی‌های فردی، محیط زندگی، فرهنگ و باورهای دینی با پدیده سرقت رابطه دارد. به طوری که وجود نشانه‌های بزه در دوران کودکی، شکست تحصیلی، تمایل به سرقت و فرار از خانه، سستی باورهای دینی در والدین و عدم آموزش ارزش‌ها و هنجارهای دینی و اجتماعی، زمینه‌های اولیه گرایش به جرم محسوب شده و در نتیجه آینده تاریک را برای فرد ترسیم می‌کند و به دنبال آن محیط اجتماعی بد و نیز ارتباط با خلاف‌کاران و گروه‌های مجرم به صورت فرصتی تلقی می‌شوند که فرد را تبدیل به سارق حرفه‌ای می‌سازد. با عنایت به تأثیرگذاری بسیار کم خانواده، فرد با تأثیرپذیری از محیط پیرامون خود از طریق مؤلفه‌هایی چون: وجود خلافکاران و خریداران اموال مسروقه، ساده‌بودن بودن مواد مخدر، بیکاری، نداشتن تحصیلات عالی و ناتوانی در تطبیق خود با تحولات فناوری پیشرفته، زمینه ارتکاب به جرم سرقت را فراهم می‌سازد. بنابراین متغیرهای نگهدارنده برای کنترل و نظارت رسمی، سعی

در بازگرداندن فرد به اجتماع داشته و از طریق مختلف می‌کوشند زمینه ارتکاب جرم را کاهش دهند.

ضرورت توجه به ارزش‌های دینی و آموزه‌های اسلامی با استفاده از آیات قرآن که بهترین راهنما برای نوع بشریت است، همچنین الگوی عملی اخلاقی قراردادن زندگی بزرگان دینی و با تقویت، تکرار و نهادینه‌سازی ارزش‌های اسلامی در مدارس می‌توان از بخش اعظمی از جرائم پیشگیری کرد.

در این پژوهش ۲۰ متغیر ارزیابی و سنجش شدند که در نهایت به ۵ عامل محدود و تلخیص شدند، این عوامل به شرح زیر هستند:

عامل اول که از ترکیب متغیرهای ازهم گسیختگی خانوادگی، ارزش‌ها و هنجارهای موجود در مدرسه، ارزش‌ها و هنجارهای گروه دوستان، حاشیه‌نشینی، وسایل ارتباط جمعی، روحیه استقلال‌طلبی تشکیل شده است، کلیه این عوامل پیرامون گروه‌های مرجع قرار دارند.

عامل دوم که از ترکیب متغیرهای کنترل رسمی، سابقه محکومیت و دستگیری در خانواده و پرخاشگری فرد تشکیل شده است، پیرامون تجربه همراه با کنترل اجتماعی می‌چرخد.

عامل سوم که از ترکیب متغیرهای فرار از منزل، رفتارهای جنسی مددجو و دینداری تشکیل شده است، پیرامون متغیر دوری از ارزش‌ها و هنجارهای حاکم بر زندگی افراد قرار دارد.

عامل چهارم شامل پایگاه اجتماعی اقتصادی، فقر، تأثیر زندان بر زندانی است که نام این عامل زندگی در شرایط نامطلوب نامگذاری شد.

عامل پنجم ویژگی‌های روانی سارق، وضعیت جسمانی او، نام این عامل ویژگی‌های روانی و جسمی نامگذاری شد.

باتوجه به یافته‌های آماری حاصل از این پژوهش نتایج به شرح زیر مشخص شد:

- بین گروه‌های مرجع و ارتکاب به سرقت در بین زندانیان منتخب جامعه آماری این پژوهش رابطه معناداری وجود دارد.

- بین تجربه فرد به همراه کنترل اجتماعی و ارتکاب به سرقت رابطه معناداری وجود دارد.

- بین دوری از ارزش‌های دینی و مذهبی و هنجارهای حاکم بر زندگی افراد و ارتکاب به سرقت رابطه معناداری وجود دارد.

پیشنهادها

- آموزش اجتماعی و تربیتی به خانواده‌ها برای بالابردن سطح فرهنگ خانواده‌ها و پرورش احساس مسئولیت والدین در قبال فرزندان خود و نیز تأسیس مؤسسات آموزشی مناسب به منظور تعلیم حرفه‌وفن و نیز ایجاد کانون‌های رفاهی و تفریحی مناسب به وسیله دولت و یا بخش خصوصی.
- اهتمام والدین در آموزش عمدی و آگاهانه اصول و مبانی دینی و مناسک مذهبی و همچنین تعهد و التزام عملی خویش به اعتقادات و مناسک دینی به دلیل تقلیدپذیری فرزندان از والدین می‌تواند در غنی‌شدن زمینه دینی و میزان دینداری فرزندان منتهی می‌شود و این موضوع نیز به عنوان عامل مهم کنترل درونی، نوجوانان را هم‌نوا با هنجارهای اجتماعی و اخلاقی می‌کند.
- رسانه‌های جمعی به ویژه رسانه‌های تصویری، تأثیر بالا و سریعی بر رفتار نوجوانان دارند و نقش ویژه‌ای در آگاهی‌بخشی به جامعه ایفا می‌کنند، بنابراین پیشنهاد می‌شود با بازگ کردن پیام‌های منسجم ملی فرهنگی و آموزنده، برای جلوگیری از انحرافات ممکن همچون سرقت همّت گمارند.
- توجه اساسی و واقعی به مسائل اقتصادی جامعه به ویژه توجه به امر تورم و مبارزه با ابهام‌ها در این زمینه، ایجاد آرامش و احساس امنیت اقتصادی، فقرزدایی، سعی در فراهم کردن زمینه تعادل اقتصادی در یک جامعه و برنامه‌ریزی اقتصادی؛ در این زمینه هر فردی از جامعه با توان اقتصادی که برای وی به وجود می‌آید، باید بتواند نیازهای خانواده‌اش را بدون اشکال تأمین سازد و فشاری بر وی وارد نیاید و به‌طور خلاصه احساس نیاز برآورده نشده وجود نداشته باشد.

— ایجاد اشتغال برای بیکاران و جلوگیری از ولگردی و پرداخت بیمه دوران بیکاری و نیز ایجاد محیط‌های مناسب ورزشی و آموزش صحیح ورزش از طریق رسانه‌های گروهی.

— از آن‌جا که نقش الگو و اسوه در تربیت و پرورش انسان‌ها بر کسی پوشیده نیست، توصیه می‌شود در برنامه‌های تربیتی با معرفی الگوهای مناسب ملی مذهبی، بر جذابیت آموزش افزوده شود.

سپاسگزاری

پژوهشگران وظیفه می‌دانند که از همکاری موثر مدیران و کارکنان زندان‌های استان تهران و البرز که در انجام پژوهش حاضر یاری رساند، تشکر و سپاسگزاری کنند.

منابع

باستانی، امیر؛ اکرمی، سیدمحمد و کریمی‌راد، وحیده. (۱۳۹۰). عوامل زیست‌شناختی و ژنتیکی رفتار بزهکارانه. تهران: بنیاد حقوقی میزان.

توسلی، غلام‌عباس. (۱۳۹۱). نظریه‌های جامعه‌شناسی، تهران: سمت.

حسینی‌نژاد، سیدمرتضی. (۱۳۸۴). بررسی علل اقتصادی جرم در ایران با استفاده از یک مدل داده‌های تلفیقی مورد سرقت. نشریه علمی برنامه‌ریزی و بودجه، ۱۰(۶)، صص ۳۵-۸۱. قابل بازیابی از:

http://jpbud.ir/browse.php?a_code=A-10-4-99&slc_lang=fa&sid=1

ستوده، هدایت. (۱۳۸۹). آسیب‌شناسی اجتماعی (جامعه‌شناسی انحرافات). تهران: آوای نور.

سلیمی، علی؛ داوری، محمد و صدیق اورعی، غلامرضا. (۱۳۸۰). *جامعه‌شناسی کج‌روی*. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

شامبیاتی، هوشنگ. (۱۳۸۸). *حقوق کیفری اختصاصی: جرائم علیه اموال و مالکیت*. تهران: انتشارات مجد.

صادقی سقدل، حسین؛ شقاقی، وحید و اصغرپور، حسین. (۱۳۸۴). *تحلیل عوامل اقتصادی اثرگذار بر جرم. تحقیقات اقتصادی*، ۴۰(۱)، صص ۱۹-۴۰. قابل بازیابی از: https://jte.ut.ac.ir/article_11444.html

صلاحی، جاوید. (۱۳۹۵). *درآمدی بر جرم‌شناسی و بزه‌شناسی*. تهران: میزان.

عبقری، آدینه. (۱۳۸۰). *پیشگیری از جرائم کودکان*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا. دانشکده حقوق دانشگاه تهران.

غفاری، مهدی و روح‌الامینی، محمود. (۱۳۹۵). *بررسی جرم‌شناختی رابطه میان اعتیاد به مواد مخدر و روان‌گردان و ارتکاب سرقت در کرمان از سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۲*. *مطالعات حقوقی*، ۱(۵)، صص ۱۰۹-۱۳۴. قابل بازیابی از: <https://civilica.com/doc/764796>

قاسمی، وحید و یازرلو، عطیه. (۱۳۸۳). *اثر ناکامی اجتماعی بر نوع جرائم در میان گروه‌های قومی استان گلستان*. *پژوهشنامه علوم انسانی و اجتماعی دانشگاه مازندران*، ۴(۱۴)، صص ۱۰۷-۱۳۷. قابل بازیابی از: <http://ensani.ir/fa/article/286150>

کلانتری، محسن؛ پوراحمد، احمد و ابدالی، یعقوب. (۱۳۹۸). *تحلیل فضایی بزهکاری در بافت‌های ناکارآمد شهری*. *پژوهش‌های بوم‌شناسی شهری*، ۱(۱۹)، صص ۴۹-۶۰. قابل بازیابی از: http://grup.journals.pnu.ac.ir/article_5642.html

مگوایر، مایک؛ مورگان، راد و رینر، رابرت. (۱۳۹۵). *دانشنامه جرم‌شناسی آکسفورد*. حمیدرضا ملک‌محمدی، مترجم. تهران: بنیاد حقوقی میزان.

میرخلیلی، سیدمحمود. (۱۳۸۷). *توسعه شهرها و ضرورت پیشگیری وضعی از بزهکاری*. *مطالعات حقوق خصوصی*، ۳۸(۳)، صص ۲۹۷-۳۱۶. قابل بازیابی از: https://jfq.ut.ac.ir/article_27322.html

ولیدی، محمدصالح. (۱۳۹۱). *حقوق جزایی اختصاصی: جرائم علیه اشخاص*. تهران: امیرکبیر